

Traducerea operei lui Tudor Arghezi în lume The translation of Tudor Arghezi's literature worldwide

Mirel ANGHEL

Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, București

Catedra de Limbi moderne

E-mail: mirel.anghel@yahoo.com

Abstract

After his death, on the 14th of July 1967, Tudor Arghezi's literature attracts the interest of the entire world. He dominated Romanian literature throughout the 20th century, and became one of the important European poets. The originality of his poetic language is known worldwide, in many languages. His work was translated in the most important languages (Portuguese, English, French, Italian, Spanish), and also in Russian, Hungarian, Serbian, Arabic, Swedish, and Greek. The sense of universality is deeply rooted in the Arghezian creation. The best examples are the volumes of poetry „Cuvinte potrivite” (1927), „Flori de mucigai”(1931), and „Cântare omului”(1956).

Key words: Tudor Arghezi, translation, literature, „Last Will”

Cuvinte cheie: Tudor Arghezi, traducere, literatură, „Testament”

Tudor Arghezi s-a înscris în universalitate încă de la început, prin volumul *Cuvinte potrivite* (1927), publicat abia la 47 de ani, în plină maturitate poetică. La apariția acestui volum, criticii au fost entuziasmați de noutatea de expresie și imagine. Nota distinctivă a acestui volum și a celui din anul 1931, *Flori de mucigai*, îl înscrisu pe Tudor Arghezi printre poeții europeni de primă mărime. Era și consecința așteptării îndelungate a unui volum de versuri din partea sa.

„Imagismul” observat de E. Lovinescu în poezia argheziană, chiar dacă nu ca procedeu primordial, trăda aspirății poetice care depășeau granițele României. Tudor Arghezi nu se aseamăna cu niciunul dintre poeții contemporani lui. Din această cauză, nu a putut fi încadrat în niciun curent literar. El nici nu voia să fie anexat de vreo grupare, respingând cu hotărâre orice astfel de încercare. Noutatea absolută a poeziilor sale îl pune alături de T.S. Eliot (Anglia), Rainer Maria Rilke (Germania), Giuseppe Ungaretti (Italia), Vladimir Maiakovski și Sergei Esenin (Rusia).

Totuși, criticul Vladimir Streinu remarcă unele deosebiri între poetul român și cei menționați: „Peste deosebirile de limbă poetică, el se deosebește de fiecare în parte printr-o problematică și o viziune a lumii de caracteristic dramatism. (...) Față de Rilke, al cărui spectacol de misticism se constituie din acorduri și calme împăcări cu o realitate spirituală invizibilă, Arghezi reprezintă în primul rând lupta cu materia, de care se eliberează și cade sub greutatea ei, într-un lanț fără capăt de victorii și înfrângeri. (...) Cât privește pe Eliot și Ungaretti, primul se afirmă cu o poezie de notație a vieții urbane de cartier mărginaș, de ironie, nu odată sarcastică; (...) iar poetul italian intelectualizează momentul poetic până la transparența apei distilate. (...) Distanța cea mai mică (astronomic mică) este de la el la Rilke și Esenin. Ca poetul german, el aspiră la împăcări spirituale cu ingnosibilul, dar de sub povara unei materialități copleșitoare, și ca poetul rus el aruncă tropi aprinși, expulzați ca de gura unui vulcan, dar energia poetului român fiind nu atât social rurală cât geologică.” [1]

Trăind la Geneva cinci ani, în tinerețe (1905-1910), Tudor Arghezi și-a schimbat viziunea asupra literaturii. Poetul a afirmat în dese rânduri că fără climatul cultural al Genevei, nu ar fi reușit să ajungă un scriitor bun și cunoscut. Creația argheziană din perioada geneveză s-a impregnat de elemente de limbaj și imagine cu o deschidere universală. Multe poezii și însemnări argheziene au

fost scrise, în acea perioadă, în limba franceză. El a fost o personalitate complexă, cosmopolită, cunoscând bine limbile franceză, rusă, germană și maghiară. A cunoscut bine cercurile intelectuale din Geneva și Parisul anilor 1900.

Anul 1956 înseamnă pentru Tudor Arghezi dezghețul din lunga *iarnă* în care l-a ținut regimul comunist. Despre el era interzis să se vorbească până în acest an. Reintrând, însă, într-o relație pozitivă cu orânduirea țării, are loc o adevărată *explozie* a interesului lumii întregi pentru opera argheziană. Se fac traduceri în numeroase limbi: portugheză, germană, engleză, rusă, sârbocroată, bulgară, maghiară, greacă, suedeză, ucraineană, cehă, arabă, bielorusă, armeană, tătară și gruzină. Sunt traduse deopotrivă volume de poezii, proză și articole publicate de Tudor Arghezi în prodigioasa carieră literară și publicistică de 71 de ani. Poetul este prezent și în antologii de poezie, alături de cei mai mari poeți ai lumii. Numeroase reviste literare din străinătate găzduiesc și ele poezii argheziene tălmăcite în toate limbile de circulație internațională și nu numai.

În anii '60 are loc un dezgheț ideologic, urmare a morții lui Stalin (la 5 martie 1953) și a schimbării climatului politic intern. Dezghețul ideologic și ieșirea de sub imperiul realismului socialist se va produce până în 1956, anul revoluției ungare. După acest an, începe o perioadă în care au loc procese ale scriitorilor și arestări, totul din teama de a nu se produce o „contaminare” de la Budapesta.

Tot acum, vizitând Geneva de multe ori, este interviuat în repetate rânduri de gazetarii străini. Toți îl considerau pe Tudor Arghezi „«un certain esprit balcanique»” [2]. Într-un interviu acordat în 1961, poetul mărturisea că în tinerețe a fost influențat de scriitorii francezi, lecturile sale fiind din Baudelaire, Pascal, Verlaine și Jules Laforgue.[3]

Congresul al IX-lea al PMR (care devine PCR), are și el semnificația unui dezgheț, al destalinizării și eliberării țării de *fantoma* lui Gheorghiu-Dej, consfințindu-l pe noul lider, Nicolae Ceaușescu. Până în 1971, anul „Tezelor” ceaușiste, este recuperată literatura română interbelică. Iar Tudor Arghezi este printre cei agreeți din nou de regimul politic.

În 1960, Tudor Arghezi are venerabila vârstă de optzeci de ani. Totuși, are o mare putere de creație. În noua conjunctură politică și culturală, este considerat „poet național” și tratat ca atare. Începând cu 1960 are loc un efort de recuperare a poetului, fapt explicabil prin cei opt ani (1948-1956) în care el a fost înlăturat din literatura română de regimul comunist.

El se retrage din lume și parcă renaște sub propria pană, reia vechile teme și le dă o adâncime mai mare. Creația sa poetică din ultimii ani de viață se caracterizează, în primul rând, printr-o spiritualitate densă. Deasupra poeziilor argheziene stăruie adierea morții, simțită tot mai acut spre sfârșitul vieții și creației sale, în anii 1966-1967.

Anul 1963 reprezintă începutul publicării mai multor plachete: *Poeme noi* – 1963, *Cadențe* – 1964, *Silabe* – 1965, *Ritmuri* – 1966, *Noaptea* – 1967. Tudor Arghezi a publicat până în ultimul an de viață. Mai mult, a scris până în ultimele zile.

Postum, mai apar trei volume: *Frunzele tale* – 1968, *Crengi* – 1970 și *XC* – 1970. În aceste plachete el reia vechile teme, poezia sa având „cam aceleași compartimente: versuri patriotice, versuri pe tema artei și a creatorului, fragmente noi din poemul mare, neîncheiat al psalmilor, poezia universului mic, versuri (...) izvorâte din starea de bucurie și neliniște a senectuții” [4]

Testamentul arghezian în cele mai importante limbi ale lumii

Numerele omagiale ale revistelor din țară îl sărbătoresc pe poet prin ediții bilingve. Un astfel de exemplu este *Tribuna României* (nr. 181, 15 mai 1980), în care apar evocări în limba engleză semnate de Edgar Papu (*Arghezi in Romanian Consciousness*, pag. 13) și Petre Ghelmez (*The Romanians in the Universal Pantheon*, pag. 13). În același număr este publicată și traducerea poeziei *Testament (Last will)*, de Michael Impey și Brian Swann, din care cităm câteva versuri:

„At my death you'll have nothing of value
But a name on a book.
In the rebel evening that descends
From my forefathers to you
Over cliffs, through deep ravines

Up which my ancestors scrambled on all fours,
And which now wait, my son, for you to climb,
The book is a step on the way.” (fragment) [5]

Același *Testament* căpăta viață și în limba franceză, în traducerea lui Luc-André Marcel:

„Tu n’hériteras pour de fortune à ma mort
qu’un nom déposé sur un livre
en un soir houleux de révoltes,
venu de mes ancêtres jusqu’ à toi.
Par ravins et fosses profondes
où mes anciens raclèrent leurs genoux
et que bientôt tu graviras aussi,
mon livre, fils, est une marche. (fragment) [6]

În italiană, traducerea *Testamentului* de către Salvatore Quasimodo înscrie poezia argheziană în patrimoniul marilor valori universale:

„Alla mia morte ti lascerò i miei averi:
non altro che un nome, chiuso in un libro.
Nelle tenebre in rivolta,
che dai miei avi arrivano fino a te,
i miei padri strisciarono come animali
lungo dirupi e precipizi,
che ora aspettano te, mio giovane figlio:
il mio libro e un grandino per risalirli, (fragment) [7]

Un moment important în receptarea poeziei și personalității argheziene în lume este publicarea volumului de poezii *Poètes d’Aujourd’hui: Tudor Arghezi*, realizat de Luc-André Marcel. Volumul cuprinde poeme argheziene selectate din întreaga operă poetică argheziană. Ceea ce îi dă o notă aparte este amplul studiu biografic realizat de Luc-André Marcel, în urma convorbirilor avute cu Tudor Arghezi în grădina poetului, la Mărțișor. Traducătorul francez surprinde cu mare finețe și spirit de observație principalele trăsături ale biografiei argheziene, particularitățile vieții poetului și liniile definiției ale creației sale. Convorbirile devin un prilej de confesiune pentru Tudor Arghezi, de obicei reticent față de interviuri.

Prefața lui Luc-André Marcel începe cu o observație foarte interesantă:

„Poezia nu poate fi descoperită la Arghezi decât dacă ținem seama de complexitatea faptelor care o generează sau pe care ea le generează. Cu neputință să izolezi omul de opera sa, nici de mediile diverse în care și unul și cealaltă s-au realizat. Descifrarea acestei interacțiuni nu e ușoară” [8]. El observă imediat și punctul nodal al vieții poetului: „Astfel, dacă e adevărat că geniul este o taină a copilăriei, atunci sunt destul de puține șansele să-l descoperim în persoana lui Arghezi. Orice întrebare vizând acest punct este îndată ocolită de poet, chiar și când e formulată de proprii săi copii. Ca și cum poeziei nu i-ar place cum s-a născut și ar fi scârbită de opera pe care trebuie s-o zămislească și de universul pe care trebuie să-l care” [9].

Francezul mai observă că poeziile pentru copii reprezintă pentru Tudor Arghezi eliberarea de chingile trecutului. În această analiză a biografiei spirituale a lui Tudor Arghezi, Luc-André Marcel pune în prim-plan nevoia de eliberare a poetului, prin opera sa, o modalitate de „exorcizare” și un început de „catharsis”. O permanentă „nevoie de mutație”, reflectată și în multitudinea pseudonimelor folosite.

Îndeosebi după moartea poetului, la 14 iulie 1967, atenția lumii întregi față de opera sa a sporit considerabil. Ultimii ani ai lui Tudor Arghezi fuseseră o deschidere către literatura universală. După titlul de „poet național”, Tudor Arghezi își afirmă valoarea și la nivel internațional. La 4 noiembrie 1965, este ales membru al Academiei Sârbe de Știință și Artă., secția de literatură și lingvistică.

În ianuarie 1965, Tudor Arghezi este propus de Accademia Nazionale dei Lincei din Italia pentru Premiul Nobel pentru Poezie, la inițiativa Rosei del Conte. Propunerea este susținută de intelectuali din mai multe țări europene. [10]

La început, nu a fost sprijinit nici de Academia Română, nici de Universitate, din cauza perioadei în care poetul fusese exclus din viața literară, între anii 1948-1956. În cele din urmă, secția de Literatură a Academiei Române i-a susținut candidatura. Vestea a fost atât de surprinzătoare pentru autorități, încât nici nu s-au putut găsi toate volumele operei argheziene spre a fi trimise la Stockholm. S-a folosit, în cele din urmă, colecția din biblioteca poetului. Multe dintre volume nu mai existau deoarece fuseseră distruse în perioada anilor de ostracizare. Efortul de a-l izola pe Tudor Arghezi era atât de mare, încât, în acei ani, nimeni nu vorbea de Tudor Arghezi, refuza să îi admită existența.

Poetul era considerat favoritul incontestabil la câștigarea premiului, presa străină venind la București spre a-l intervieva în acest sens. Mai mult chiar, ceilalți scriitori care candidau la câștigarea premiului se retrăseseră din cursă în semn de prețuire față de Tudor Arghezi. Surpriza a fost mare când câștigător a fost anunțat prozatorul rus Mihail Șolohov pentru romanul *Pe Donul liniștit*, deși era anul în care premiul trebuia acordat pentru poezie.

Fără îndoială, decisivă a fost conjunctura politică internațională în care colosul URSS nu putea tolera câștigarea premiului de către un român. La scurt timp, Mihail Șolohov a fost acuzat de plagiat după manuscrisul unui fost ofițer rus executat ca prizonier în timpul revoluției din Rusia. Acel ofițer, conform declarațiilor soției sale, ar fi încredințat altcuiva manuscrisul, care a ajuns în cele din urmă în posesia lui Șolohov, cadru al Securității de Stat. În articolul *Mort de Mikail Cholokov – Ecrivain de génie au imposteur ?* [11], din ziarul elvețian *24 Heures* se insită asupra contrastului dintre întregul operei scriitorului rus și romanul *Pe Donul liniștit*, bănuiala fiind că opera câștigătoare nu i-ar aparține.

Recunoașterea meritelor sale se face prin decernarea premiului *Gottfried von Herder*, la Viena, la 30 aprilie 1965 și alegerea ca membru al Academiei Sârbe de Științe și Litere, în același an. Sunt semne ale aprecierii de care se bucura poetul pe plan internațional, iar sărbătorirea ca „poet național” la împlinirea vârstei de 85 de ani îl reabilita pe deplin după dificila perioadă de opt ani în care fusese exclus din viața literară (1948-1956).

În 1965, în Republica Federală Germania, la Frankfurt am Main apare volumul de proză scurtă *Tudor Arghezi: Kleine Prosa*, le Editura SuhrKamp. Sunt reunite 23 de proze, în traducerea profesoarei Edith Horowitz [12].

Anul următor, 1966, apare un volum de versuri argheziene, cuprinzând 60 de poezii traduse în limba italiană de poetul Salvatore Quasimodo. În limba italiană au apărut mai multe traduceri semnate de Umberto Cianciolo, Rosa del Conte și Marco Cugno, cel care, în 1966, a publicat o ediție bilingvă (*Accordi di parole – Cuvinte potrivite*), cuprinzând poezii selectate din întreaga creație argheziană [13].

Opera lui Tudor Arghezi este cunoscută în întreaga lume. Pentru a putea avea o imagine a întinderii imense pe care a fost raspândită, amintim următoarele volume :

Izbrannie, traducere în limba rusă (mai mulți traducători), Moscova, 1960; *Testamentom*, traducere în limba maghiară făcută de un colectiv sub îngrijirea lui Domokos Sámuel, Editura „Europa”, Budapesta, 1961 ; *Poesias*, traducere în limba spaniolă și cuvânt înainte de Maria Teresa Leon și Rafael Alberti, Editura Losada, Buenos Aires, 1961 ; *Poimata*, traducere în limba greacă de Ritas Boumi Papa, Editura Kedros, Atena, 1965 ; *Ce-ai cu mine vântule ?*, traducere în limba bulgară (mai mulți traducători), Editura Narodna Cultura, Sofia, 1965 ; *Ex libris*, traducere în limba polonă (mai mulți traducători) sub îngrijirea lui Stanislaw Ryszard Dobrowolski, Panstwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1966 ; *Versuri*, traducere în limba idiș, Editura pentru Literatură, București, 1966 [14].

Revistele străine din lumea întreagă fac, de asemenea, cunoscută opera argheziană : *Cahiers de Sud* (Franța), *Narrativa* (Italia), *Septembri* (Bulgaria), *Inostrannaia literatura* (U.R.S.S.), *Svetova literatura* (R. Cehoslovacă), *Republica* (R.P.F. Iugoslavia), *Les journal des poetes* (Belgia),

East and West (India), *Europe* (Franța), *Kulturny Zivot* (R. Cehoslovacă). În unele dintre aceste reviste, traducerea sunt însoțite de note biografice sau eseuri despre poetul român. [15]

Concluzii

Prin opera argheziană tradusă în întreaga lume, literatura română ocupă un loc însemnat în literatura europeană. Deosebita originalitate de viziune și limbaj a unor volume argheziene (*Cuvinte potrivite*, *Flori de mucigai*, *Cântare omului*) reprezintă, în același timp, contribuția literaturii române la patrimoniul literar european. Fiind foarte aproape de Premiul Nobel pentru Literatură în anul 1965, cariera lui Tudor Arghezi este încununată de Premiul Herder, decernat poetului în același an. Recunoașterea internațională, alături de numeroasele traduceri făcute din opera sa, vine și prin alegerea sa ca membru al Academiei Sârbe de Științe și Litere. Tudor Arghezi este, așadar, unul dintre poeții europeni cei mai de seamă ai secolului 20.

Bibliografie și Note

- [1] Streinu, Vl., *Universalitatea liricii argheziene*, în *Gazeta literară*, XII, nr. 21 (584), joi 20 mai 1965, pag. 8.
- [2] Arghezi, B. T., *Note și comentarii*, Editura Marineasa, Timișoara, 1999, pag. 220.
- [3] Arghezi, B. T., *Note și comentarii*, Editura Marineasa, Timișoara, 1999, pag. 221.
- [4] Simion, E., *Scriitori români de azi*, vol II, Editura Cartea Românească, București, 1976, pag. 71.
- [5] *Tribuna României*, IX, nr. 181, 15 mai 1980, pag. 13.
- [6] *Tudor Arghezi (Poetes d'Aujourd'hui)*, Présentation par Luc-André Marcel, Choix des textes, Bibliographie, portraits, fac-similés, pag. 69.
- [7] Firan, F., *Pe urmele lui Tudor Arghezi*, Editura Sport-Turism, București, 1981, pag. 254.
- [8] Daniel, L., *Tudor Arghezi – de Luc-André Marcel*, în *Viața românească*, XVII, nr. 3, martie 1964, pag. 67.
- [9] Daniel, L., *Tudor Arghezi – de Luc-André Marcel*, în *Viața românească*, XVII, nr. 3, martie 1964, pag. 67.
- [10] Vatamaniuc, D., *Tudor Arghezi (1880-1967). Biobibliografie, vol. I – Opera*, cu o postfață de Nicolae Gheran, Editura Institutului Cultural Român, București, 2005, pag. XXXI.
- [11] Arghezi, B. T., *Înainte uitării*, Editura Abaddaba, Oradea, 2000, pag. 168-169.
- [12] Firan, F., *Pe urmele lui Tudor Arghezi*, Editura Sport-Turism, București, 1981, pag. 225.
- [13] Firan, F., *Pe urmele lui Tudor Arghezi*, Editura Sport-Turism, București, 1981, pag. 227.
- [14] *Argeș*, II, nr. 5 (12), mai 1967, pag. 12.
- [15] *Arghezi peste hotare*, în *Tribuna*, IV, nr. 20 (172), 19 mai 1960, pa